

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416
Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

3 СОН, 3 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 3, ВЫПУСК 3

LAWYER HERALD

VOLUME 3, ISSUE 3

TOSHKENT-2023

Мундарижа

ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ НАЗАРИЯСИ ВА ТАРИХИ. ҲУҚУҚИЙ ТАЪЛИМОТЛАР ТАРИХИ

1. ХОДЖАЕВ Бахшилло Камолович ҲУҚУҚ УСТУВОРЛИГИ ИНДЕКСИДА ЎЗБЕКИСТОННИНГ ЎРНИНИ ЯХШИЛАШ МАСАЛАЛАРИ	8
2. СОДИКОВ Акмал Шавкат ўғли НОРМА ИЖОДКОРЛИГИ ЖАРАЁНИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ ИСТИҚБОЛЛИ ЙЎНАЛИШЛАРИ	13

КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ. МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ. МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ

3. УМИДУЛЛАЕВ Қаҳрамон Усманович ИЖРО ЭТУВЧИ ҲОКИМИЯТ ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ БАҲОЛАШ БОРАСИДАГИ КАМЧИЛИКЛАР ТАҲЛИЛИ	20
--	----

ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ. ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ

4. ОКЮЛОВ Омонбой, ЮЛДАШЕВ Жаҳонгир Иномович ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ХУСУСИЙ МУЛК ҲУҚУҚИНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШ БОРАСИДА АМАЛГА ОШИРИЛГАН САМАРАЛИ ИСЛОҲОТЛАР (ҚОНУНЧИЛИК ТАҲЛИЛИ ВА МАВЖУД МУАММОЛАР)	27
5. ТИЛЛАБОЕВ Шохрухбек Мирзатиллаевич, ОСОБЕННОСТИ НАРУШЕНИЙ АВТОРСКИХ ПРАВ НА ОНЛАЙН ПЛАТФОРМАХ.....	39
6. ERKINOV Bekzod THE PROCEDURE FOR REGULATING A FRANCHISE AGREEMENT (COMPLEX BUSINESS LICENSE) IN THE USA AND OTHER COUNTRIES	44

ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ. КРИМИНАЛИСТИКА, ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ҲУҚУҚ ВА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ

7. УМАРХОНОВ Азизхон Шарипхонович РИВОЖЛАНГАН ХОРИЖ ДАВЛАТЛАРИ ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ ИШТИРОКЧИЛАРИНИНГ ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ БЎЙИЧА ТАЖРИБАСИ	49
8. БАРАКАЕВ Лазизжон Отақулович ТАФТИШ ТАЙИНЛАШ ВА ЎТКАЗИШНИНГ ПРОЦЕССУАЛ ТАРТИБИ ВА УНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ	56
9. ИМОМНАЗАРОВ Алишер Хасанович КЎЗДАН КЕЧИРИШ ТЕРГОВ ҲАРАКАТИНИ ЎТКАЗИШНИНГ ПРОЦЕССУАЛ ЖИҲАТЛАРИ	63

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

10. РАСУЛОВ Журабек Абдусамиевич ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ДОКТРИНАСИДА ЭРКИН ҲАРАКАТЛАНИШ ҲУҚУҚИ ВА ДАВЛАТ СУВЕРЕНИТЕТИ МАСАЛАЛАРИ.....	78
---	----

11. РАХМАНОВ Шухрат Наимович СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ ДОГОВОРНЫХ ИСТОЧНИКОВ ПО ОБЕСПЕЧЕНИЮ БЕЗОПАСНОСТИ ПЕРСОНАЛА МЕЖДУНАРОДНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ.....	88
12. ЮНУСОВ Ҳайдарали МУРОЖААТ ҚИЛИШ ҲУҚУҚИНИНГ КОНСТИТУЦИЯВИЙ ВА ХАЛҚАРО-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ	95
13. МАҲАМАТОВ Махмуд ХОДИМЛАР ВА ИШ БЕРУВЧИЛАР ВАКИЛЛИГИНИ ХАЛҚАРО ВА МИЛЛИЙ ДАРАЖАДА ТАРТИБГА СОЛИНИШИ.....	102
14. САИДОВ Олим Чорикулович ЖАЗО ЎТАШНИ ДАВОМ ЭТТИРИШ УЧУН ФУҚАРОСИ БЎЛГАН ДАВЛАТГА МАҲКУМЛАРНИ ТОПШИРИШНИ РАД ЭТИШНИНГ ТАШКИЛИЙ-ҲУҚУҚИЙ ЖИҲАТЛАРИ	109
15. МИРУКТАМОВА Феруза Лутфуллаевна АХБОРОТ АСРИДА БОЛА ҲУҚУҚЛАРИ ВА ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ ҲУҚУҚИЙ МАСАЛАЛАРИ.....	115
16. VALIJONOV Daler Dilshodovich KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISHDA XALQARO NAMKORLIKNING AYRIM MASALALARI.....	122
17. РАСБЕРГЕНОВА Сарбиназ Алишеровна РЕАЛИЗАЦИЯ НОРМ МЕЖДУНАРОДНОГО ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ПРАВА В НАЦИОНАЛЬНОЙ ПРАВОВОЙ СИСТЕМЕ	129
18. СУЛАЙМАНОВ Одилжон Раббимович ЎЗБЕКИСТОНДА ИНСОННИНГ ҲУҚУҚ ВА ЭРКИНЛИКЛАРИНИ ТАЪМИНЛАШ ДАВЛАТНИНГ ОЛИЙ МАҚСАДИДИР	137
19. РАХМАНОВ Абдумухтор Режжаббаевич ПРАВА ЧЕЛОВЕКА И СТАТУС ЛИЧНОСТИ В ИСЛАМСКОМ ПРАВЕ	145

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

СУЛАЙМАНОВ Одилжон Раббимович

Давлат ва ҳуқуқ институти директорининг илмий ишлар
бўйича ўринбосари, юридик фанлар доктори, доцент
E-mail: odiljon.sulaymanov@gmail.com

ЎЗБЕКИСТОНДА ИНСОННИНГ ҲУҚУҚ ВА ЭРКИНЛИКЛАРИНИ ТАЪМИНЛАШ ДАВЛАТНИНГ ОЛИЙ МАҚСАДИДИР

For citation (иқтибос келтириш учун, для цитирования): СУЛАЙМАНОВ О.Р.
Ўзбекистонда инсоннинг ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш давлатнинг олий
мақсадидир // Юрист ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 3 (2023) Б.
137-144.

 3 (2023) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2023-3-18>

АННОТАЦИЯ

Мақолада янги таҳрирдаги Ўзбекистон Республикаси Конституциясида инсоннинг ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш масалалари, “инсон – жамият – давлат” тамойилининг ифодаланиши, ҳамда инсон ҳуқуқлари ҳимоясига оид қатор прогрессив кафолатлар таҳлил этилган. Шунингдек, янги таҳрирдаги Конституциядаги инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни, кадр-қиммати ва бошқа ажралмас ҳуқуқлари олий қадрият этиб, улар замирида энг асосий ғоя, яъни инсон ҳуқуқ ва эркинликлари устуворлиги – ҳуқуқий давлатнинг олий мақсади, деб эътироф этилиши ғояси ўрганилган. Бундан ташқари, инсон ҳуқуқларининг авлодларига оид ҳуқуқлар янги таҳрирдаги Конституцияда ўз аксини топиши ёритилган.

Калит сўзлар: инсон ҳуқуқ ва эркинликлари, “инсон – жамият – давлат” тамойили, инсон ҳуқуқларининг авлодлари, халқаро ҳуқуқнинг принциплари, халқаро стандартлар, хорижий давлатлар тажрибаси.

СУЛАЙМАНОВ Одилжон Раббимович

Заместитель директора по науке Института государства и права,
доктор юридических наук, доцент
E-mail: odiljon.sulaymanov@gmail.com

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА В УЗБЕКИСТАНЕ – ВЫСШАЯ ЦЕЛЬ ГОСУДАРСТВА

АННОТАЦИЯ

В статье анализируются вопросы обеспечения прав и свобод человека, выражение принципа «человек - общество - государство» и ряда прогрессивных гарантий, связанных с защитой прав человека, в новой редакции Конституции Республики Узбекистан. Также, изучена идея о том, что человек, его жизнь, свобода, честь, достоинство и другие неотъемлемые права являются высшей ценностью, и в основе их лежит самая основная идея, - приоритет прав и свобод человека, признается высшей целью правового

государства согласно в новой редакции Конституции. Кроме того, анализируются отражения поколения прав человека в новой Конституции.

Ключевые слова: права и свободы человека, принцип «человек - общество - государство», поколения прав человека, принципы международного права, международные стандарты, опыт зарубежных стран.

SULAYMANOV Odiljon

Deputy director for scientific affairs of the Institute of State and Law,

Doctor of law, Associate professor

E-mail: odiljon.sulaymanov@gmail.com

ENSURING HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS IN UZBEKISTAN IS THE SUPREME GOAL OF THE STATE

ANNOTATION

The article analyzes the issues of ensuring human rights and freedoms, the expression of the principle “man - society - state” and a number of progressive guarantees related to the protection of human rights, in the new version of the Constitution of the Republic of Uzbekistan. Also, the idea that a person, his life, freedom, honor, dignity and other inalienable rights are the highest value, and they are based on the most basic idea, that is, the priority of human rights and freedoms, is recognized as the highest goal of a legal state according to new version of the Constitution. In addition, the reflections of the generation of human rights in the new Constitution are analyzed.

Keywords: human rights and freedoms, the principle of “man - society - state”, generations of human rights, principles of international law, international standards, experience of foreign countries.

Ўзбекистонда сўнги йилларда барча жабҳаларда амалга оширилган кенг кўламли ислохотлар ва уларнинг самараси, эришилган ютуқлар сирасига инсон ҳуқуқлари соҳасида ҳам қуйидаги эришилган ютуқларни эътироф этиш мумкин:

- болалар ва мажбурий меҳнатга барҳам берилгани;
- гендер тенгликни илгари суриш соҳасида ютуқларга эришилгани;
- мамлакатимиз БМТнинг Ногиронлар ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенциясини ратификация қилгани;
- қийноқларнинг олдини олиш бўйича фуқаролик жамияти институтлари иштирокидаги превентив механизм яратилгани;
- можаролар ҳудудларидан хотин-қизлар ва болалар ўз юртига қайтарилгани, уларнинг қайта ижтимоий интеграциялашуви учун барча зарур шароитлар яратилгани;
- Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий стратегиясининг қабул қилингани (2020 йил 22 июндаги ПФ-6012-сон) [2];
- Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларациясининг 75 йиллигида Инсон ҳуқуқлари соҳасидаги Миллий таълим дастури қабул қилингани (2023 йил 7 февралдаги ПҚ-46-сон) [3] ва бошқалар.

Инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари устуворлиги олий қадрият сифатида мустаҳкамланган.

Янги таҳрирдаги Ўзбекистон Республикаси Конституциясида “инсон-жамият-давлат” парадигмасига асосланиб, барчанинг – ёшлар, аёллар, ногиронлиги бўлган шахслар, ўқитувчилар, ҳатто жиноят содир этган шахсларнинг ҳуқуқ ва манфаатлари акс эттирилган. Аҳамиятлиси – инсон ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш давлатнинг олий мақсади, дея эълон қилинар экан, унда инсон ҳуқуқларига оид нормалар сони 3 баробардан зиёдга ошган.

Янги таҳрирдаги Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 13-моддасида “Ўзбекистон Республикасида демократия умуминсоний принципларга асосланади, уларга кўра инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни, қадр-қиммати ва бошқа ажралмас ҳуқуқлари олий қадрият ҳисобланади” деб қайд этилган бўлса, 54-моддада эса, “Инсоннинг ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш давлатнинг олий мақсадидир. Давлат инсон ҳамда фуқаронинг Конституция ва қонунларда мустақамланган ҳуқуқлари ва эркинликларини таъминлайди” [1] деб қайд этилган.

Ушбу Конституциявий норма билан инсон ҳуқуқлари ҳимоясига оид қатор прогрессив кафолатлар киритилган бўлиб, инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни, қадр-қиммати ва бошқа ажралмас ҳуқуқлари **олий қадрият этиб**, улар замирида энг асосий ғоя, яъни инсон ҳуқуқ ва эркинликлари устуворлиги – ҳуқуқий **давлатнинг олий мақсади**, деб эътироф этилиши ғояси ётади. Н.П.Азизов таъкидлаганидек, амалга оширилаётган ислохотларнинг устувор йўналишлари таҳлили шундан далолат берадики, улар инсон, жамият ва давлат табиатига, мутафаккирларнинг давлат моҳияти тўғрисидаги таълимотларига, давлат ва жамият тараққиёти қонуниятларига мос келади. Том маънода баркамол инсонни шакллантиришга йўналтирилган [4].

Бу нормаларнинг киритилиши давлат ва мансабдор шахслар учун мажбурий бўлган инсон ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш соҳасидаги халқаро ҳуқуқнинг умумэтироф этилган принциплари ва нормаларининг устуворлиги, давлатнинг ҳуқуқий сиёсати инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилишга қаратилганлиги, инсоннинг ҳуқуқларини таъминлаш ва ҳимоя қилиш халқаро стандартларга мувофиқ амалга оширилишини англатади. Хусусан, инсон ҳуқуқ ва эркинликлари давлат органлари ва уларнинг мансабдор шахслари фаолиятини амалга оширишда устуворлик касб этади.

Бунга қўшимча равишда, янги таҳрирдаги Конституциянинг 20-моддасига кўра, инсон ва давлат органлари ўртасидаги юзага келадиган ноаниқликлар инсон фойдасига талқин қилиниши, ҳуқуқий таъсир чоралари қонуний мақсадга эришиш учун етарли ва мутаносиб бўлиши кераклиги белгиланган. Бу ўринда ижтимоий-сиёсий тузилма саналмиш давлатнинг ижтимоий вазифасини эшлаш лозим [5].

Ушбу қоидалар **инсон ҳуқуқлари устуворлигини таъминлайди**. Давлат идораларининг ўз вазифаларини инсон ҳуқуқларига риоя қилган ҳолда амалга оширишда масъулиятини оширади. Инсонга меъёридан ортиқ ҳуқуқий таъсир чоралари қўлланилишининг олдини олади.

Юқоридагилардан хулоса қилиш мумкинки, янги таҳрирдаги конституцияда **илгари амал қилиб келган “давлат – жамият – инсон” тамойилини “инсон – жамият – давлат” деб ўзгартирилди, яъни энг аввало инсон манфаатини ҳар нарсадан устун қўйишни мақсад қилган**. Инсон ҳуқуқлари ва асосий эркинликларини ҳурмат қилиш ва ҳимоя қилиш конституциявий ислохотларнинг янги парадигмаси сифатида белгиланди.

Ўзбекистон Республикасида инсоннинг ҳуқуқ ва эркинликлари халқаро ҳуқуқнинг умумэтироф этилган нормаларига биноан ҳамда ушбу Конституцияга мувофиқ эътироф этилди ва кафолатланди.

Янги таҳрирдаги Конституциянинг 19-моддасида “Ўзбекистон Республикасида инсоннинг ҳуқуқ ва эркинликлари халқаро ҳуқуқнинг умумэтироф этилган нормаларига биноан ҳамда ушбу Конституцияга мувофиқ эътироф этилади ва кафолатланади. Инсон ҳуқуқ ва эркинликлари ҳар кимга туғилганидан бошлаб тегишли бўлади” [1] деб қайд этилган.

Замонавий халқаро ҳуқуқнинг муҳим принципларидан бири ҳисобланган “Инсон ҳуқуқлари ва асосий эркинликларини, шу жумладан фикр, виждон, дин ёки эътиқод эркинлигини ҳурмат қилиш принципи” 1975 йилдаги ЕХХК Яқунловчи актида илк бор халқаро ҳуқуқнинг мустақил принципи сифатида ифода этилган ва дунёда ҳозиргача ўз долзарблигини йўқотмаган.

Ўзбекистонда ҳам инсон ҳуқуқлари соҳасидаги умумэтироф этилган халқаро нормалар конституцияда эътироф этилди ва кафолатланди.

Халқаро ҳуқуқда инсоннинг ҳуқуқ ва эркинликлари умумэтироф этилган нормалари сирасига: Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон Декларацияси (1948 йил); Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро Пакт (1966 йил); Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро Пакт ҳамда унга I Факультатив Протокол (1966 йил) ва II доир Протокол (1989 йил) (Инсон ҳуқуқлари тўғрисидаги халқаро Билль) каби халқаро ҳужжатлар соҳага оид асосий ҳужжатлар мажмуи [6] бўлиб, у бу соҳада кейинчалик қабул қилинган барча ҳужжатлар учун асос бўлиб хизмат қилган.

Ҳозирги вақтда Ўзбекистон инсон ҳуқуқлари бўйича 80 дан ортиқ халқаро ҳужжатларга, жумладан БМТнинг 7 та асосий шартномалари ва 4 та факультатив протоколига қўшилган.

Конституцияга киритилган ушбу норма инсон ҳуқуқ ва эркинликларининг халқаро ҳужжатларга ва Ўзбекистон Конституцияси мувофиқ тан олинишини, хусусан, уларни халқаро ҳужжатларда кўрсатилган умумэтироф этилган нормаларни амалиётда **тўғридан-тўғри қўллаш, миллий қонунчилик ҳужжатларига сингдириш** ва бошқа механизмлар орқали таъминлашни кўзда тутди. Шу ўринда қайд этиш лозимки, айрим соҳавий қонунчилик ҳужжатларида халқаро шартномалар нормаларининг тўғридан-тўғри қўлланилишига оид нормалар конституциявий ислохотларга қадар ҳам мавжуд эди. Хусусан, Ж.Расулов меҳнатга оид халқаро шартномалар қоидалари Ўзбекистон ҳудудида тўғридан-тўғри амалда бўлиши мумкинлигига ҳақидаги нормалар Меҳнат кодексида бевосита кўзда тутилганлигини эътироф этган [7].

Мазкур норма, **биринчидан**, Ўзбекистон Республикаси қонунчилик ҳужжатларининг инсон ҳуқуқларига оид халқаро ҳужжатларга мувофиқ ишлаб чиқилиши ва қабул қилиниши, давлат органлари ва мансабдор шахсларга қарорлар қабул қилишда халқаро ҳужжатлар талабларига риоя этиши, **иккинчидан**, фуқароларга давлат органлари билан муносабатларда, шу жумладан суд-тергов амалиётида халқаро ҳужжатлардаги нормалардан фойдаланган ҳолда ўз ҳуқуқларини ҳимоя қилиш кафолатларини яратади.

Бундан ташқари, янги таҳрирдаги Конституцияда биринчи марта ҳар ким Ўзбекистон Республикасининг қонунчилигига ва халқаро шартномаларига мувофиқ, агар давлатнинг ҳуқуқий ҳимояга доир барча ички воситаларидан фойдаланиб бўлинган бўлса, **инсоннинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилувчи халқаро органларга мурожаат этишга ҳақли эканлиги мустаҳкамланди** [1] (55-модда). Бу фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари ҳимояси нафақат миллий қонунчиликда белгиланган нормалар, балки **халқаро ҳуқуқ асосида ҳам ҳимояланишини таъминлайди**. Ҳуқуқшунос олим Ҳ.Юнусов фикрича, “мазкур ҳуқуқнинг янгиланган Конституцияга киритилиши фуқароларнинг мурожаатлари билан ишлаш тизимини такомиллаштиришда муҳим инқилобий аҳамият касб этади. Эндиликда, Ўзбекистонда худди жаҳоннинг илғор мамлакатларида бўлгани каби инсон ҳуқуқларининг “икки қалқонли” ҳимоя тизими пайдо бўлади. Уларнинг биринчиси – миллий ҳуқуқий қалқон бўлса, иккинчи – халқаро ҳимоя қалқонидир [8].

Инсон ҳуқуқларининг барча авлодларига оид ҳуқуқлар янги таҳрирдаги конституцияда ўз аксини топган.

Инсон ҳуқуқларининг шаклланиши ва тарихий ривожланиши асосида “уч авлод” концепцияси вужудга келган. Ушбу концепция дастлаб франциялик олим Карел Васак томонидан таклиф қилинган эди [9]. Янги таҳрирдаги Конституцияда инсон ҳуқуқлари авлодларининг ифодаланишини лойиҳанинг кўплаб нормаларда кўришимиз мумкин.

Инсон ҳуқуқларининг биринчи авлоди – Буюк Француз инқилоби ва Америкада мустақиллик учун кураш натижасида эълон қилинган **шахсий ва сиёсий ҳуқуқлар** ҳисобланади. Бу ҳуқуқлар халқаро ҳужжатларда ажралмас ва чеклаб бўлмайдиган ҳуқуқлар сифатида эътироф этилади.

Конституцияда қуйидаги **биринчи авлод ҳуқуқлари мустаҳкамланди** [1]:

- **Яшашга бўлган ҳуқуқ** – Яшаш ҳуқуқи ҳар бир инсоннинг ажралмас ҳуқуқидир ва у қонун билан муҳофаза қилинади. Инсон ҳаётига суиқасд қилиш энг оғир жиноятдир. Ўзбекистон Республикасида ўлим жазоси тақиқланади (25-модда);

• **Инсоннинг шаъни ва қадр-қимматини ҳурмат қилиш ҳуқуқи** – Инсоннинг шаъни ва қадр-қиммати дахлсиздир. Ҳеч нарсауларни камситиш учун асос бўлиши мумкин эмас. Ҳеч ким қийноққа солиниши, зўравонликка, бошқа шафқатсиз, ғайринсоний ёки инсон қадр-қимматини камситувчи муомалага ёхуд жазога дучор этилиши мумкин эмас. Ҳеч кимда унинг розилигисиз тиббий ва илмий тажрибалар ўтказилиши мумкин эмас. (26-моддага кўра);

• **Эркинлик ва шахсий дахлсизлик ҳуқуқи** – Ҳар ким эркинлик ва шахсий дахлсизлик ҳуқуқига эга. Ҳеч ким қонунга асосланмаган ҳолда ҳибсга олиниши, ушлаб турилиши, қамоққа олиниши, қамоқда сақланиши ёки унинг озодлиги бошқача тарзда чекланиши мумкин эмас. Ҳибсга олишга, қамоққа олишга ва қамоқда сақлашга фақат суднинг қарорига кўра йўл қўйилади. Шахс суднинг қарорисиз қирқ саккиз соатдан ортиқ муддат ушлаб турилиши мумкин эмас. Шахсни ушлаш чоғида унга тушунарли тилда унинг ҳуқуқлари ва ушлаб турилиши асослари тушунтирилиши шарт (27-модда);

• **Айбсизлик презумпцияси** – Жиноят содир этганликда айбланаётган шахс унинг айби қонунда назарда тутилган тартибда ошкора суд муҳокамаси йўли билан исботланмагунча ва суднинг қонуний кучга кирган ҳукми билан аниқланмагунча айбсиз деб ҳисобланади. Айбланувчига ўзини ҳимоя қилиш учун барча имкониятлар таъминланади (28-модда);

• **Эркин ҳаракатланиш ҳуқуқи** - Қонуний асосларда Ўзбекистон Республикаси ҳудудида бўлиб турган ҳар ким мамлакат бўйлаб эркин ҳаракатланиш, турар ва яшаш жойини танлаш ҳуқуқига эга, бундан қонунда белгиланган чекловлар мустасно. Ҳар ким Ўзбекистондан ташқарига эркин чиқиш ҳуқуқига эга, бундан қонунда белгиланган чекловлар мустасно. Ўзбекистон Республикаси фуқароси Ўзбекистонга тўсқинликсиз қайтиш ҳуқуқига эга (32-модда);

• **Мулоқот қилиш тилини эркин танлаш ҳуқуқи** – Ўзбекистон Республикасининг давлат тили ўзбек тилидир. Ўзбекистон Республикаси ўз ҳудудида истиқомат қилувчи миллат ва элатларнинг тиллари, урф-одатлари ва анъаналари ҳурмат қилинишини таъминлайди, уларнинг ривожланиши учун шароит яратади (4-модда);

• **Одил судловга бўлган ҳуқуқ** – Ҳар ким ўз ҳуқуқ ва эркинликларини қонунда тақиқланмаган барча усуллар билан ҳимоя қилишга ҳақли. Ҳар кимга ўз ҳуқуқ ва эркинликларини суд орқали ҳимоя қилиш, давлат органларининг ҳамда бошқа ташкилотларнинг, улар мансабдор шахсларининг қонунга хилоф қарорлари, ҳаракатлари ва ҳаракатсизлиги устидан судга шикоят қилиш ҳуқуқи кафолатланади (55-модда);

• **Жамият ва давлат ишларини бошқаришда иштирок этиш ҳуқуқи** – Ўзбекистон Республикасининг фуқаролари жамият ва давлат ишларини бошқаришда бевосита ҳамда ўз вакиллари орқали иштирок этиш ҳуқуқига эга. Бундай иштирок этиш ўзини ўзи бошқариш, референдумлар ўтказиш ва давлат органларини демократик тарзда шакллантириш, шунингдек давлат органларининг фаолияти устидан жамоатчилик назорати воситасида амалга оширилади. Давлат органларининг фаолияти устидан жамоатчилик назоратини амалга ошириш тартиби қонун билан белгиланади (36-модда);

• **Жамият ва давлат ишларини бошқаришда иштирок этиш ҳуқуқи** – Ўзбекистон Республикасининг фуқаролари давлат хизматига киришда тенг ҳуқуққа эгадирлар. Давлат хизматини ўташ билан боғлиқ чекловлар қонун билан белгиланади (37-модда);

• **Митинглар, йиғилишлар ва намойишлар ўтказиш ҳуқуқи** – Фуқаролар ўз ижтимоий фаолликларини Ўзбекистон Республикаси қонунларига мувофиқ митинглар, йиғилишлар ва намойишлар шаклида амалга ошириш ҳуқуқига эга. Ҳокимият органлари фақат хавфсизлик нуқтаи назаридангина бундай тадбирлар ўтказилишини тўхтатиш ёки тақиқлаш ҳуқуқига эга (38-модда);

• **Мурожаат қилиш ҳуқуқи** – Ҳар ким бевосита ўзи ва бошқалар билан биргаликда давлат органларига ҳамда ташкилотларига, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларига, мансабдор шахсларга ёки халқ вакилларига аризалар, таклифлар ва шикоятлар билан мурожаат қилиш ҳуқуқига эга. Аризалар, таклифлар ва шикоятлар қонунда белгиланган тартибда ва муддатларда кўриб чиқилиши шарт (40-модда);

- **Сўз ва эътиқод эркинлиги ҳуқуқи** – Ҳар ким фикрлаш, сўз ва эътиқод эркинлиги ҳуқуқига эга. Ҳар ким исталган ахборотни излаш, олиш ва тарқатиш ҳуқуқига эга (33-модда биринчи банди).

Инсон ҳуқуқларининг иккинчи авлоди – халқларнинг ўз ижтимоий, иқтисодий аҳволини яхшилашга қаратилган ҳаракатлари натижасида шаклланди. Бу ҳуқуқлар асосан позитив ҳуқуқлардир. Мазкур ҳуқуқларни амалга ошириш учун давлат томонидан муайян йўналишда фаолият юритиш талаб этилади.

Янги таҳрирдаги Конституцияда қуйидаги **иккинчи авлод ҳуқуқлари мустаҳкамланмоқда** [1]:

- **Мулкдор бўлиш ҳуқуқи** – Ҳар бир шахс мулкдор бўлишга ҳақли (41-модда);
- **Меҳнат қилиш ҳуқуқи, қулай меҳнат шароитларида ишлаш ҳуқуқи ва ишсизликдан ҳимояланиш ҳуқуқи** – Ҳар ким муносиб меҳнат қилиш, касб ва фаолият турини эркин танлаш, хавфсизлик ва гигиена талабларига жавоб берадиган қулай меҳнат шароитларида ишлаш, меҳнати учун ҳеч қандай камситишларсиз ҳамда меҳнатга ҳақ тўлашнинг белгиланган энг кам миқдоридан кам бўлмаган тарзда адолатли ҳақ олиш, шунингдек ишсизликдан қонунда белгиланган тартибда ҳимояланиш ҳуқуқига эга (42-модда);

- **Дам олиш ҳуқуқи** – Ҳар ким дам олиш ҳуқуқига эга (45-модда);
- **Ижтимоий таъминот ҳуқуқи** – Ҳар ким қариганда, меҳнат қобилятини йўқотганда, ишсизликда, шунингдек боқувчисини йўқотганда ва қонунда назарда тутилган бошқа ҳолларда ижтимоий таъминот ҳуқуқига эга (46-модда);

- **Уй-жойли бўлиш ҳуқуқи** – Ҳар ким уй-жойли бўлиш ҳуқуқига эга (47-модда);
- **Соғлиққа ва малакали тиббий хизматдан фойдаланиш ҳуқуқи** – Ҳар ким соғлиғини сақлаш ва малакали тиббий хизматдан фойдаланиш ҳуқуқига эга (48-модда);

- **Таълим олиш ҳуқуқи** – Ҳар ким таълим олиш ҳуқуқига эга (50-модда);
- **Илмий, техникавий ва бадий ижод эркинлиги, маданият ютуқларидан фойдаланиш ҳуқуқи** – Ҳар кимга илмий, техникавий ва бадий ижод эркинлиги, маданият ютуқларидан фойдаланиш ҳуқуқи кафолатланади. Интеллектуал мулк қонун билан муҳофаза қилинади. Давлат жамиятнинг маданий, илмий ва техникавий ривожланиши ҳақида ғамхўрлик қилади (53-модда).

Инсон ҳуқуқларининг учинчи авлоди – юқоридаги икки авлод ҳуқуқларидан фарқли равишда бевосита индивидга эмас, балки миллатга, халққа ёки бошқа бирон-бир ижтимоий гуруҳга тегишли бўлган ҳуқуқлар ҳисобланади. Бундай ҳуқуқларга, масалан, тинч яшаш ҳуқуқи, экологик ҳуқуқлар, ўз тақдирини ўзи белгилаш ҳуқуқлари киради.

Янги таҳрирдаги Конституцияда қуйидаги **учинчи авлод ҳуқуқлари мустаҳкамланди** [1]:

- **Тинч яшаш ҳуқуқи** – Ўзбекистон Республикаси давлатлар ва халқаро ташкилотлар билан икки ва кўп томонлама муносабатларни ҳар тарафлама ривожлантиришга қаратилган тинчликсевар ташқи сиёсатни амалга оширади (18-модда);

- **Сиёсий партияларга, жамоат бирлашмаларига уюшиш, оммавий ҳаракатларда иштирок этиш ҳуқуқи** – Ўзбекистон Республикаси фуқаролари касаба уюшмаларига, сиёсий партияларга ва бошқа жамоат бирлашмаларига уюшиш, оммавий ҳаракатларда иштирок этиш ҳуқуқига эгадирлар. Сиёсий партияларда, жамоат бирлашмаларида, оммавий ҳаракатларда, шунингдек давлат ҳокимияти вакиллик органларида озчиликни ташкил этувчи муҳолифатчи шахсларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва кадр-қимматини ҳеч ким камситиши мумкин эмас (39-модда);

- **Қулай атроф-муҳитга бўлган ҳуқуқ** – Ҳар ким қулай атроф-муҳитга, унинг ҳолати тўғрисидаги ишончли ахборотга эга бўлиш ҳуқуқига эга. Давлат фуқароларнинг экологик ҳуқуқларини таъминлаш ва атроф-муҳитга зарарли таъсир кўрсатилишига йўл қўймаслик мақсадида шахарсозлик фаолияти соҳасида жамоатчилик назоратини амалга ошириш учун шарт-шароитлар яратади (49-модда);

- **Ёшларнинг шахсий, сиёсий, иқтисодий, ижтимоий, маданий, экологик ҳуқуқлари** – Давлат ёшларнинг шахсий, сиёсий, иқтисодий, ижтимоий, маданий,

экологик ҳуқуқлари ҳимоя қилинишини таъминлайди, уларнинг жамият ва давлат ҳаётида фаол иштирок этишини рағбатлантиради. Давлат ёшларнинг интеллектуал, ижодий, жисмоний ва ахлоқий жиҳатдан шаклланиши ҳамда ривожланиши учун, уларнинг таълим олишга, соғлиғини сақлашга, уй-жойга, ишга жойлашишга, бандлик ва дам олишга бўлган ҳуқуқларини амалга ошириш учун шарт-шароитлар яратади (79-модда).

Айрим олимларнинг фикрича, (Олейник Н.Н., Олейник А.Н.) инсон ҳуқуқларининг биринчи, иккинчи авлодлари ва учинчи авлодлари ўртасида ўзаро боғлиқлик мавжуд бўлиб ушбу ҳуқуқлар жамоавий ҳуқуқларни амалга ошириш шахснинг ҳуқуқ ва эркинликларини чекламаслиги керак [10].

Инсон ҳуқуқларининг тўртинчи авлоди – XX асрнинг 90 йилларида шакллана бошлади. Булар – тинчликка, ядровий хавфсизликка, космосга, экологияга, ахборотга бўлган ҳуқуқлардир.

Россиялик олимлар Абашидзе А.А., Солнцев А.М. фикрича “Бир томондан фан ва техника тараққиёти инсон турмуш даражасининг яхшиланишига, янги иш ўринларини яратилишига олиб келган бўлса, иккинчи томондан, тиббиёт, генетика, биология ва кимё ютуқлари жамиятни сифат жиҳатидан бошқача ҳолатга келтирди” [11, Б.51-69] деб инсон ҳуқуқларининг тўртинчи авлод ҳуқуқларини ўрганишга зарурат борлигини таъкидлаган.

Шундай қилиб, инсоният ўзи ривожланишнинг янги босқичига чиқди, шу сабабли узоқ вақтдан бери биологик тур сифатида “инсониятнинг омон қолиши”, цивилизацияни сақлаш, инсониятнинг космик ижтимоийлашуви ҳақида гап кетганда, XXI асрда янги чақириққа айланадиган - тўртинчи авлод ҳуқуқларини ўрганиш зарурати пайдо бўлди.

Янги таҳрирдаги Конституцияда қуйидаги **тўртинчи авлод ҳуқуқлари мустаҳкамланди** [1]:

- **Ахборотга (Интернетга) бўлган ҳуқуқ** – Ҳар ким фикрлаш, сўз ва эътиқод эркинлиги ҳуқуқига эга. Ҳар ким исталган ахборотни излаш, олиш ва тарқатиш ҳуқуқига эга. Давлат Интернет жаҳон ахборот тармоғидан фойдаланишни таъминлаш учун шарт-шароитлар яратади (33-модда);

- **Тинчликка ва хавфсизликка бўлган ҳуқуқлар** – Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамияти, энг аввало, қўшни давлатлар билан дўстона муносабатларини ҳамкорлик, ўзаро қўллаб-қувватлаш, тинчлик ва тотувлик асосида мустаҳкамлаш ҳамда ривожлантиришга интилиб (Муқаддима);

- **Тинчликка ва хавфсизликка бўлган ҳуқуқлар** – Ўзбекистон Республикаси давлатнинг, халқнинг олий манфаатларидан, унинг фаровонлиги ва хавфсизлигидан келиб чиққан ҳолда иттифоқлар тузиши, ҳамдўстликларга ва бошқа давлатлараро тузилмаларга кириши ҳамда улардан чиқиши мумкин (18-модда).

Хулоса қилиб айтганда, янги таҳрирдаги Конституцияга киритилган янги **нормалар халқаро стандартларда ва хорижий давлатлар тажрибасида** эътироф этилган нормалар бўлиб, уларнинг конституциявий даражада мустаҳкамланиши инсон ҳуқуқ ва эркинликлари ҳимоя қилинишининг **янги ва ишончли механизмини ишга солади**. Шунингдек, бу прогрессив нормалар инсон ҳуқуқлари ва асосий эркинликларини ҳурмат қилиш ва ҳимоя қилишни **конституциявий кафолати бўлиб хизмат қилади**.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Янги таҳрирдаги Ўзбекистон Республикаси Конституцияси (2023 йил 30 апрель куни ўтказилган Ўзбекистон Республикаси референдумида умумхалқ овоз бериш орқали қабул қилинган) // URL: <https://lex.uz/uz/docs/-6445145>.

2. Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикасининг Миллий стратегиясини тасдиқлаш тўғрисидаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 22 июндаги ПФ-6012-сон Фармони // URL: <https://lex.uz/docs/4872355>.

3. Ўзбекистон Республикасида Инсон ҳуқуқлари соҳасидаги Миллий таълим дастурини тасдиқлаш тўғрисидаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил

7 февралдаги ПҚ-46-сон қарори // URL: <https://lex.uz/docs/63785370>.

4. Azizov N. P. On The Essence of the Concept of State and its Modern Interpretation: The Case of New Uzbekistan // Eurasian Research Bulletin. – 2022. – Т. 14. – P. 184-189.

5. MirodilKH.Baratov.(2023).Ontheissuesofindividual-propertyrightsofthestate:methods and means of civil-legal protection. European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies, 3(01), 139–143. <https://doi.org/10.55640/eijmrms-03-01-22>.

6. Инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро шартномалар: тўплам. – Тошкент: “Адолат”, 2004. – 520 бет.

7. Расулов Журабек (2020). Некоторые аспекты имплементации международных стандартов по недопущению принудительного труда в национальное законодательство. Review of law sciences, 2 (Спецвыпуск), 236-244. doi: 10.24412/2181-919X-2020-236-244.

8. Khaydarali M. Yunusov. The Constitutional and International-Legal Foundations of the Right to Petition (Case of Uzbekistan)/The American Journal of Political Science Law and Criminology. Volume 5, Issue 6. 13-06-23. - P. 20-26. // URL: <https://doi.org/10.37547/tajpslc/Volume05Issue06-05>.

9. Domaradzki, S., Khvostova, M. & Pupovac, D. Karel Vasak’s Generations of Rights and the Contemporary Human Rights Discourse. Hum Rights Rev 20, 423–443 (2019). // URL: <https://doi.org/10.1007/s12142-019-00565-x>.

10. Олейник Н.Н., Олейник А.Н. Историческое развитие поколений «Прав человека» // НОМОТНЕТИКА: Философия. Социология. Право. 2015. №14 (211). // URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/istoricheskoe-razvitie-pokoleniy-prav-cheloveka> (дата обращения: 22.06.2023).

11. Абашидзе А.А., Солнцев А.М. Новое поколение прав человека: соматические права // Московский журнал международного права. – 2009. – № 1. – С. 51-69.